

**TIME KOMMUNE
HELSE OG REHABILITERING**

Saksbehandlar
Anne Reidun Garpestad, e-post: anne.reidun.garpestad@time.kommune.no

Dato: 14.03.2008
Arkiv: K1-610
Vår ref (ArkivsakID.): 05/2559-22
JournalpostID.: 08/5638

Det kongelige miljøverndepartement
Postboks 8013 Dep

0030 OSLO

**HØYRINGSUTTALE TIL RIKSPOLITISKE RETNINGSLINER UNIVERSELL
UTFORMING FRÅ KLEPP OG TIME**

Viser til utsendt høyringsforslag til Rikspolitiske retningslinjer universell utforming. Vedlagt er politisk handsama høyringsutale frå pilotkommunane i universell utforming Klepp og Time.

Med helsing

Anne R Garpestad
Anne Reidun Garpestad
Prosjektleder

Kopi til Klepp kommune (utan vedlegg)

Vedlegg:

Særutskrift av møtebok Hovudutval for lokal utvikling Sak nr 24/08, (Klepp kommune)
Vedtak i lokal utvikling, sak nr 023/08, møtedato 11.03.08 (Time kommune)

SÆRUTSKRIFT AV MØTEBOK

Hovudutval for lokal utvikling

Sak nr 24/08

Saksbehandler: Anne Reidun Garpestad/Svein Oftedal
Arkivsak: 08/332-10

Arkiv: F10 &70
Møtedato: 26.02.2008

RIKSPOLITISKE RETNINGSLINJER FOR UNIVERSELL UTFORMING - HØYRING

Miljøverndepartementet har i brev datert 06.07.2007 sendt framlegg til rikspolitiske retningslinjer (RPR) for universell utforming (UU) til høyring.

Klepp og Time kommunar er pilotkommunar i regjeringa sin handlingsplan for universell utforming 2005 – 2009.

Frå administrasjonen er det gjort slik vurdering av retningslinjene:

Til § 1.

Universell utforming (UU) er frå regjeringa utpeika som ein nasjonal strategi, for å leggje til rette for aktivitet og deltaking for alle menneske. Omgrepet tek høgde for mangfaldet av menneske som til ei kvar tid lever i eit lokalsamfunn, og det inneber ei innovativ tilnærming til planlegging og utforming, og ein ambisjon om stadig å finne betre og meir inkluderande løysingar. Vi ser det som grunnleggjande viktig at det vert fokusert på det mangfaldige menneske og menneske i eit livsløpsperspektiv, og at all planlegging tek omsyn til dette. Det er viktig å presisere forskjellen mellom universell utforming og tilgjenge, og at UU inneber eit større fokus på likestilling og ein allmenngyldig utforming av hovudløysinga.

Til § 3.

Ein viktig forutsetning for å lukkast i arbeidet med universell utforming er tverrsektorielt samarbeid. RPR UU er meint å klargjere ansvarsforholda i arbeidet med UU i planlegging, slik at det kan stillast krav om organiseringa av arbeidet, og understrekar dermed behovet for samarbeid på tvers av nivå og sektorar. Særleg viktig er det å få til samarbeid mellom instansar som har planfagleg kompetanse og instansar med kunnskap om universell utforming og funksjonshemmande barrierar. Dette kjem ikkje klart nok fram i RPR UU, og bør presiserast.

Til § 4.

Eit av punkta går på medverknad frå ulike brukargrupper, og råd for funksjonshemma. Alle kommunar skal ha eit slikt råd i følgje lov. Det er viktig at desse råda vert brukt, og at deira forankring og samarbeid med kommunen som planmyndighet er organisert på ein god måte. Det er sentralt med medverknad tidleg i ein planprosess slik at synspunkt, kunnskap og erfaringar, som brukarar sit med, kjem fram. Kommunen skal sørgje for å leggje til rette for dette. Slik medverknad er noko anna enn å sende forslag til planar på høyring. Dette punktet bør presiserast i RPR UU. I Klepp og Time har vi gode erfaringar med samarbeid med Råd for funksjonshemma/Senior-

Brukarråd i tidleg planfase i enkelte prosjekt. Det vert viktig framover å få til ein god struktur og organisering på dette samarbeidet.

Til § 5.

Her er det lista opp dei fleste områda som vert berørt av fysisk planlegging. Vi syns det er bra at både bygningar, uteområde, friområde, transport, arbeidsplassar og planlegging av infrastruktur er med på lista. Samtidig saknar vi at det står noko om bustadar. I dag er det ei utfordring at lovverket ikkje opnar opp for å stille krav til utforming av bustadar, med mindre ein gjer det i ein utbyggingsavtale. Det bør vere samanheng mellom felles uteareal i tilknytning til bustadbygging og sjølve bustaden. Det ville vore ein styrke dersom RPR UU også hadde med eit punkt som sa noko om fysisk planlegging i bustadar.

Pilotkommunane Klepp og Time trur at RPR UU kan vere med på å få sett ytterlegare fokus på, og krav til universell utforming i kommunal planlegging. Bevisstgjerjing og kunnskap om UU i alle sektorar er sentralt. Tverrsektorielt samarbeid i plan- og byggjeprosessar, samt tidleg medverknad frå råd for funksjonshemma og ein god organisering av dette arbeidet, er grunnleggjande viktig for å lukkast.

Framlegg til RPR blei behandla av rådet for funksjonshemma i møte 06.02.2008. Rådet fatta slikt vedtak:

”Rådet for funksjonshemma støttar forslaget til rikspolitiske retningslinjer. Rådet vil spesielt framheva desse punkta som viktige:

- 4.c Sørge for at relevante organisasjonar, brukargrupper og enkeltpersoner får anledning til å delta i planprosessen, slik at synspunkter, kunnskap og erfaingar kommer fram. Kommunalt råd for funksjonshemmede skal trekkes med som aktiv part i kommunens planarbeid.
- 5.e Transportinfrastruktur planlegges utformet og tilrettelagt slik at den kan brukes av alle, i så stor utstrekning som mulig.
- 5.f Nye og eksisterende friområder og friluftsområder planlegges utformet med tilfredsstillende atkomst for alle, og slik at områdene er brukbare og gir aktivitetsmuligheter for alle.

Rådet ønskjer at deira uttale skal flettast inn i kommunen sin uttale til rikspolitiske retningslinjer.”

Vedlegg:

- Høyringsbrev datert 06.12.2007 med framlegg til rikspolitiske retningslinjer for universell utforming.

Innstilling:

Kommunalsjefen tilrår slikt vedtak:

Hovudutval for lokal utvikling slutter seg til merknadene gitt i saksframlegget og rådet for funksjonshemma.

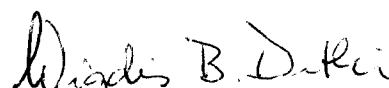
Hovudutval for lokal utvikling den 26.02.2008 sak 24/08

Enstemmig VEDTAK:

Tilrådingen ble godkjent.

Klepp kommune, 27.02.2008

Arne Madland
leiar

Wigdis B. Detlie
sekr.

Kopi til:
Etat for lokal utvikling
Miljøverndepartementet, Pb 8013 Dep., 0030 Oslo
Prosjektleder Anne Reidun Garpestad, Time kommune, Postboks 38, 4349 Bryne

**HØYRINGSUTTALE TIL RIKSPOLITISKE RETNINGSLINER FOR
UNIVERSELL UTFORMING (RPR UU) FRÅ KLEPP OG TIME
KOMMUNE**

Saksgang:

Utval	Saksnummer	Møtedato
Lokal utvikling	023/08	11.03.2008

Framlegg til vedtak:

Lokal utvikling godkjenner høyringsuttalen til rikspolitiske retningslinjer for universell utforming slik den framgår av vedlegg 1 til saka.

Lokal utvikling

Framlegget vart samrøystes vedtatt.

LOK-023/08 Vedtak:

Lokal utvikling godkjenner høyringsuttalen til rikspolitiske retningslinjer for universell utforming slik den framgår av vedlegg 1 til saka.

HØYRINGSUTTALE TIL RIKSPOLITISKE RETNINGSLINER FOR UNIVERSELL UTFORMING (RPR UU) FRÅ TIME OG KLEPP

SAKA GJELD

Høyringsuttale rikspolitiske retningslinjer universell utforming.

BAKGRUNN FOR SAKA / SAKSOPPLYSNINGAR

Miljøverndepartementet sende 6. desember 2007 ut utkast til rikspolitiske retningslinjer universell utforming med høyringsfrist 15. mars 2008. Pilotkommunane Klepp og Time har vald å lage felles høyringsutkast, som skal handsamast politisk i begge kommunar.

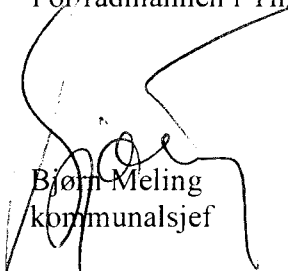
VURDERING

Ambisjonsnivået i dei rikspolitiske retningslinjene er høgt. Kommunane er nøkkelen til om desse måla vert nådd. Utkastet gir kommunane rett og plikt til å stille krav til universell utforming i både bygningar, uteområde, m.m. Samtidig registrerer vi at bustadar ikkje er med på denne lista. Ut frå den høge målsettinga som ein legg opp til i §1, bør rikspolitiske retningslinjer for universell utforming vere tydeleg på at krava til universell utforming gjeld alle typar bygg, også bustadar.

KONKLUSJON

Rådmannen vurderer det slik at utkastet til rikspolitiske retningslinjer for universell utforming og høyringsuttalen frå Klepp og Time gir eit godt grunnlag for ytterlegare å styrke arbeidet med universell utforming i kommunen.

Forrådmannen i Time, den 15.02.2008

Bjørn Meling
kommunalsjef

Anne Reidun Garpestad
leiar helse og rehabilitering

Vedlegg:

1. Høyringsuttale
2. Mottatt rikspolitiske retningslinjer universell utforming
3. Rettleiing til rikspolitiske retningslinjer universell utforming

Det kongelige Miljøverndepartementet
Postboks 8013 Dep

0030 OSLO

HØYRINGSUTTALE TIL RIKSPOLITISKE RETNINGSLINER FOR UNIVERSELL UTFORMING (RPR UU) FRÅ KLEPP OG TIME KOMMUNE

Klepp og Time kommune er pilotkommunar i regjeringa sin handlingsplan for universell utforming 2005 – 2009.

Til § 1.

Universell utforming (UU) er frå regjeringa utpeika som ein nasjonal strategi for å leggje til rette for aktivitet og deltaking for alle menneske. Begrepet tek høgde for mangfaldet av menneske som til ei kvar tid lever i eit lokalsamfunn, og det inneber ei innovativ tilnærming til planlegging og utforming, og ein ambisjon om stadig å finne betre og meir inkluderande løysingar. Vi ser det som grunnleggjande viktig at det vert fokusert på det mangfaldige menneske og menneske i eit livsløpsperspektiv, og at all planlegging tek omsyn til dette. Det er viktig å presisere forskjellen mellom universell utforming og tilgjengelegheit, og at UU inneber eit større fokus på likestilling og ein allmenngyldig utforming av hovudløysinga.

Til § 3.

Ein viktig forutsetning for å lukkast i arbeidet med universell utforming er tverrsektorielt samarbeid. RPR UU er meint å klargjere ansvarsforholda i arbeidet med UU i planlegging, slik at det kan stillast krav om organiseringa av arbeidet, og understreker dermed behovet for samarbeid på tvers av nivå og sektorar. Særleg viktig er det å få til samarbeid mellom instansar som har planfagleg kompetanse og instansar med kunnskap om universell utforming og funksjonshemmande barrierar. Dette kjem ikkje klart nok fram i RPR UU, og bør presiserast.

Til § 4.

Eit av punkta går på medverknad frå ulike brukargrupper og råd for funksjonshemma. Alle kommunar skal ha eit slikt råd i følge lov. Det er viktig at desse råda vert brukt og at deira forankring og samarbeid med kommunen som planmyndighet er organisert på ein god måte. Det er sentralt med medverknad tidleg i ein planprosess slik at synspunkt, kunnskap og erfaringar, som brukarar sit med, kjem fram. Kommunen skal sørge for å leggje til rette for dette. Slik medverknad er noko anna enn å sende forslag til planar på høyring. Dette punktet bør presiserast i RPR UU. I Klepp og Time har vi gode erfaringar med samarbeid med Råd for funksjonshemma / Senior-Brukarråd i tidleg planfase i enkelte prosjekt. Det vert viktig framover å få til ein god struktur og organisering på dette samarbeidet.

Til § 5.

Her er det lista opp dei fleste områda som vert berørt av fysisk planlegging. Vi syns det er bra at både bygningar, uteområde, friområde, transport, arbeidsplassar og planlegging av infrastruktur er med på lista. Samtidig saknar vi at det står noko om bustadar. I dag er det ei utfordring at lovverket ikkje opnar opp for å stille krav til utforming av bustadar, med mindre ein gjer det i ein utbyggingsavtale. Det bør vere samanheng mellom felles uteareal i tilknytning til bustadbygging og sjølve bustaden. Det ville vore ein styrke dersom RPR UU også hadde med eit punkt som sa noko om fysisk planlegging i bustadar.

Pilotkommunane Klepp og Time trur at RPR UU kan vere med på å få sett ytterlegare fokus på og krav til universell utforming i kommunal planlegging. Bevisstgjerings og kunnskap om UU i alle sektorar er sentralt. Tverrsektorielt samarbeid i plan- og byggeprosessar, samt tidleg medverknad frå råd for funksjonshemma og ein god organisering av dette arbeidet, er grunnleggjande viktig for å lukkast.

Med helsing

Anne Reidun Garpestad
Prosjektleder pilotkommunane Klepp og Time

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming

Fastsatt ved Kgl. resolusjon av ... i medhold av plan- og bygningsloven av 14. juni 1985, § 17-1 første ledd.

1. Nasjonale mål for universell utforming

Alle mennesker i hele landet skal ha like muligheter til å utvikle sine evner og leve gode og meningsfulle liv.

Universell utforming innebærer en inkluderende planlegging og utforming av produkter og omgivelser. Universell utforming legger til grunn mangfoldet av mennesker og tilstreber løsninger som kan brukes av alle.

2. Virkeområde og formål

Retningslinjene skal legges til grunn for all planlegging etter plan- og bygningsloven.

Retningslinjene bør brukes i øvrig forvaltningsvirksomhet innenfor de rammene sektorlovene gir.

Formålet med disse rikspolitiske retningslinjene er å:

- a) Sikre at planlegging på alle forvaltningsnivåer bidrar til en utvikling mot et stadig mer universelt utformet samfunn.
- b) Klargjøre det offentlige ansvar for at universell utforming blir ivaretatt i planleggingen av byggeområder, utearealer og transportinfrastruktur.
- c) Stimulere til planlegging som gir god tilgjengelighet og brukbarhet for alle, og som samtidig tilfredsstillende andre samfunnsmessige mål.
- d) Legge særlig vekt på å ivareta hensynet til personer med nedsatt funksjonsevne.
- e) Styrke fylkeskommunens og fylkesmannens muligheter for innspill og medvirkning.

3. Ansvarsforhold

Ansvar for å ivareta intensjonene og kravene i disse retningslinjene tillegges følgende instanser:

- a) Kommunen skal påse at pkt. 4 og 5 i disse retningslinjene blir ivaretatt.
- b) Fylkesmannen skal, i samråd med fylkeskommunen, gi veiledning, uttalelser og nødvendig støtte for å sikre at kommunen i sitt arbeid ivaretar pkt. 4 og 5 i disse retningslinjene. Fylkeskommunen har også ansvaret for å ivareta universell utforming i sin egen planlegging.
- c) Miljøverndepartementet har overordnet ansvar for generell oppfølging, utvikling og veiledning i forhold til disse retningslinjene. Ansvaret utøves i samarbeid med andre berørte departementer.
- d) Forslagsstiller skal sørge for nødvendig medvirkning etter punkt 4 c, og at planforslaget tilfredsstillende kravene til fysisk utforming i punkt 5.

4. Krav til den kommunale planprosessen

Kommunen skal:

- a) Vurdere tilgjengelighetssituasjonen i planområdet for å ivareta universell utforming i all planlegging etter plan- og bygningsloven.
- b) Vurdere behovet for å utforme særskilte retningslinjer og/eller bestemmelser om universell utforming til den enkelte plan.

- c) Sørge for at relevante organisasjoner, brukergrupper og enkeltpersoner får anledning til å delta i planprosessen, slik at synspunkter, kunnskap og erfaringer kommer frem. Kommunalt råd for funksjonshemmede skal trekkes med som aktiv part i kommunens planarbeid.
- d) Sikre at de vurderingene som er gjort i henhold til punktene a-c dokumenteres.

5. Krav til fysisk utforming

I all planlegging skal følgende etterstrebnes:

- a) I byer og tettsteder planlegges ny utbygging lokalisert til eksisterende sentra og knutepunkter i kollektivsystemet for å bedre tilgangen til aktiviteter og service. I planleggingen tas det særlig hensyn til den delen av befolkningen som har lavest mobilitet.
- b) Byggeområder planlegges utformet med tilfredsstillende atkomst til alle bygninger, og med veier og gangveier som gir god fremkommelighet for personer med nedsatt funksjonsevne.
- c) Utearealer, herunder felles utearealer i tilknytning til boligbygning, utearealer for skoler og barnehager, fellesområder, offentlige områder m.m., planlegges utformet med tilfredsstillende atkomst for alle, og slik at områdene er brukbare og gir aktivitetsmuligheter for alle.
- d) Arbeidsplasser, omsorgstilbud og boliger for grupper med behov for særlig tilrettelegging planlegges lokalisert på bakgrunn av en samlet vurdering av konsekvenser knyttet til brukbarhet, sosial inkludering, utbyggingsmønster, transport, lokalklima m.m.
- e) Transportinfrastruktur planlegges utformet og tilrettelagt slik at den kan brukes av alle, i så stor utstrekning som mulig.
- f) Nye og eksisterende friområder og friluftsområder planlegges utformet med tilfredsstillende atkomst for alle, og slik at områdene er brukbare og gir aktivitetsmuligheter for alle.

Kommunen skal i sin planlegging legge vekt på å skape omgivelser som gir alle mennesker gode muligheter til å orientere seg. Belastninger for personer med astma og allergi skal unngås i størst mulig grad.

Kommunen skal vurdere om det i planleggingen skal stilles andre krav enn det som fremgår av a-f som bidrar til å nå det nasjonale mål for universell utforming.

6. Innsigelse og klage

Berørte statlige fagorgan, fylkeskommune og nabokommune har adgang til å fremme innsigelse der kommunale planer er i strid med rikspolitiske retningslinjer for universell utforming. Retningslinjene gir også grunnlag for å påklage enkeltvedtak etter plan- og bygningsloven.

7. Endringer

Mindre vesentlige endringer i rikspolitiske retningslinjer for universell utforming kan foretas av departementet.

8. Ikrafttredelse

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming trer i kraft straks.

Unntak: Punkt 3 d) trer i kraft ved ikrafttredelsen av ny plan- og bygningslov.

Utdypende forklaring og veiledning til rikspolitiske retningslinjer for universell utforming

1. Nasjonale mål for universell utforming

Alle mennesker i hele landet skal ha like muligheter til å utvikle sine evner og leve gode og meningsfulle liv. Det vil bli lagt til rette for at personer med nedsatt funksjonsevne kan ivareta sine rettigheter og plikter som samfunnsborgere. Personer som lever med funksjonsnedsettelse skal sikres levekår og livskvalitet på linje med den øvrige befolkningen.

Universell utforming er en strategi for planlegging og utforming av produkter og omgivelser for å oppnå et inkluderende samfunn med full likestilling og deltakelse for alle.

Universell utforming defineres som:

Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming.

Universell utforming inneholder et sterkere likestillingskrav enn det som ligger i begrepet tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne. Med universell utforming menes en allmenngyldig utforming av hovedløsningen. I dette ligger at de samme løsningene skal kunne brukes av alle mennesker og være gode løsninger totalt sett. Tilgjengelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne skal derfor i størst mulig grad løses gjennom ordinære, generelle tiltak som en naturlig del av produktdesign, arkitektur, planlegging og service.

Universell utforming angir mål for kvalitet i produkter og omgivelser. Begrepet tar høyde for mangfoldet av mennesker som til enhver tid lever i et lokalsamfunn, og det innebærer en innovativ tilnærming til planlegging og utforming – en ambisjon om stadig å finne bedre og mer inkluderende løsninger.

Erfaringer viser at hensynet til mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke nødvendigvis er et fordyrende element dersom det er ivaretatt i en tidlig fase av planleggingen. Kostnadene blir vesentlig høyere dersom utilgjengelige bygninger eller utemiljø skal endres i ettertid. Universell utforming er således en kostnadseffektiv strategi som bør legges til grunn for planleggingen.

2. Virkeområde og formål

Retningslinjenes virkeområde er i samsvar med plan- og bygningsloven § 1.

Formålet med rikspolitiske retningslinjer for universell utforming er å klargjøre og sikre at hensynet til universell utforming blir ivaretatt i den kommunale og fylkeskommunale planleggingen etter plan- og bygningsloven.

Det nasjonale mål for universell utforming forutsetter målrettet arbeid innenfor flere samfunnssektorer, blant annet samferdsel, helse, arbeid, utdanning, IKT og kultur. Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming bør derfor brukes i øvrig forvaltningsvirksomhet innenfor de rammene sektorlovene gir.

Retningslinjene må suppleres med instruks om utredning av konsekvenser, foreleggelse og høring ved arbeidet med offentlige utredninger, forskrifter, proposisjoner og meldinger til

Stortinget, FOR 2000-02-18 nr. 108. Formålet med utredningsinstruksen er å sikre god forståelse av og styring med offentlige reformer, regelendringer og andre tiltak. Veileder til utredningsinstruksen punkt 11.3.9 omhandler likestilling for personer med nedsatt funksjonsevne. Det fastslås her at dersom saken antas å ha vesentlige konsekvenser for mulighet til likebehandling av personer med nedsatt funksjonsevne, skal dette utredes.

Universell utforming i planleggingen er alene ikke tilstrekkelig for å nå målet om et universelt utformet samfunn. Planleggingen må følges opp med supplerende virkemidler. Som eksempel vises det til at sektormyndigheten bør følge opp planlegging av universelt utformede utearealer, gangveier og atkomst til bygninger med krav til tekniske løsninger inne i et bygg. På samme måte betinger god planlegging av transportinfrastruktur at transportmidlene også er universelt utformet. Det bør også legges vekt på hensynet til universell utforming ved offentlig innkjøp av varer og tjenester. Tilsvarende gjelder for offentlig forvaltning, drift og vedlikehold av bygninger, utearealer og gang- og sykkelveier.

Sektormyndigheten bør også sørge for at hensynet til den enkeltes sikkerhet knyttet til bruken av et bygg, transportmiddel eller område blir tilstrekkelig ivaretatt. Forhold som trygg evakuering ved brann og andre liknende hendelser for alle brukere, uavhengig av om de er funksjonsfriske eller har nedsatt bevegelses- eller orienteringsevne, må sikres, enten gjennom tekniske løsningsvalg eller ved at behovet for assistanse ved evakuering sikres på annen måte.

I Stortingsmelding nr. 40 (2002-2003) Nedbygging av funksjonshemmende barrierer, fastslås at det er et nasjonalt mål at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha muligheter til personlig utvikling, deltakelse og livsutfoldelse på lik linje med andre samfunnsborgere. Sektoransvarsprinsippet innebærer at hver samfunnssektor har et selvstendig ansvar for å ivareta hensynet til tilgjengelighet og universell utforming innen sine områder.

a) Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming fremhever viktigheten av god planlegging i arbeidet mot et stadig mer universelt utformet samfunn. Retningslinjene skal bidra til å skape sammenhengende tilgjengelighet i omgivelsene. Lokalisering av ulike tiltak og funksjoner i forhold til hverandre, og i forhold til ulike transportsystemer, påvirker den enkeltes mulighet til å delta i samfunnet. Tilfredsstillende tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne til alle deler av den daglige reisekjede, fra bolig til arbeidsplass, skole, privat og offentlig service osv. bør være et bærende prinsipp i planleggingen.

b) Det offentlige har ansvar for universell utforming i planleggingen av nye byggeområder, utearealer og transportinfrastruktur. Det offentlige har også ansvar for å vurdere utvikling og omforming av eksisterende områder/anlegg.

Med byggeområder menes områder for boliger med tilhørende anlegg, forretninger, kontorer, industri, fritidsbebyggelse, samt områder for offentlige bygninger med angitt formål, andre bygninger med særskilte angitte allmennyttige formål, herberger og bevertningssteder, garasjeanlegg og bensinstasjoner.

c) God planlegging skal også tilfredsstillende andre samfunnsmessige mål. Utfordringen er å stimulere til planlegging av løsninger som er universelt utformet og som også ivaretar andre samfunns mål.

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming skal bidra til at universell utforming får større tyngde i de avveininger som kontinuerlig foregår i planleggingen etter plan- og

bygningsloven, og i forvaltningen etter øvrig sektorlovgivning. Dette kommer tydelig frem i punkt 6, ved at retningslinjene kan danne grunnlag for innsigelse og klage.

Eksempler på hensyn som kan komme i konflikt med universell utforming er forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer, samt forvaltning av friluft- og naturområder. Det kan også oppstå spørsmål om tilpasning mellom hensynet til for eksempel økonomi og god byggeskikk.

Statens bygningstekniske etat, Statsbygg, Husbanken, Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning har utarbeidet strategier, retningslinjer, eksempler og forvaltningspraksis som viser hvordan slike problemstillinger kan løses.

d) For å ivareta hensynet til personer med nedsatt funksjonsevne, må planmyndighetene tilegne seg nødvendig kunnskap. I denne forbindelse er det særlig viktig at kommunen sørger for brukermedvirkning etter punkt 4c. Det må rettes særlig fokus på de gruppene i samfunnet som i størst grad opplever samfunnsfaglige barrierer. Dette gjelder bevegelseshemmede (eks: rullestolsbrukere, mennesker som trenger krykker, mennesker med revmatisme/hjerteproblemer/nedsatt kraft i armer og bein/reduert evne til å bevege seg raskt, mennesker som har lengre reaksjonstid eller redusert balanseevne), orientershemmede (eks: blinde, svaksynte, døve, hørselshemmede), mennesker med astma/allergi og forståelseshemmede (eks: mennesker med utviklingshemning). Styrket brukermedvirkning kan bidra til at tilbudene blir bedre tilpasset brukernes ønsker og behov.

f) Kommunen skal aktivt samarbeide med fylkesmannen og fylkeskommunen i arbeidet med universell utforming i planleggingen. Kommunen skal sørge for at fylkeskommunen og fylkesmannen deltar i en tidlig fase i planleggingen.

3. Ansvarsforhold

Det nærmere ansvaret for planlegging på ulike forvaltningsnivåer fremgår av saksbehandlingsreglene i plan- og bygningsloven.

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming er ment å klargjøre ansvarsforholdet i arbeidet med universell utforming i planleggingen, slik at det kan stilles krav til organiseringen av arbeidet. Denne klargjøringen innebærer ikke at det må opprettes nye organer, men understreker behovet for samarbeid på tvers av sektorer og nivåer. Særlig viktig er det å få til et samarbeid mellom instanser med planfaglig kompetanse og instanser med kunnskap om universell utforming og funksjonshemmende barrierer.

a) Kommunen har, som lokal planmyndighet, det primære ansvaret for at disse rikspolitiske retningslinjene blir lagt til grunn i planleggingen. Dette gjelder uavhengig av hvem som har fremmet planforslaget.

Kommunestyret og den administrative leder har det overordnede ansvaret for planlegging på lokalt nivå, jf. plan- og bygningsloven §§ 9-1 og 9-2.

Det er en klar forutsetning at kommunens arbeid med universell utforming i planleggingen skal bygge på et tverrsektorielt samarbeid. Av hensyn til publikum bør ansvaret for universell utforming vurderes delegert administrativt til for eksempel planutvalget, teknisk utvalg eller lignende.

Kommunen har en viktig rolle med å gjøre private forslagsstillere kjent med prinsippene for universell utforming. Arkitekter og planleggeres kunnskap er ofte begrenset til tilgjengelighetskravene i teknisk forskrift. Oppstartskonferansen er en viktig arena for dette temaet. Kommunen bør også organisere kurs og lignende for planleggere og utbyggere.

b) Fylkesmannen og fylkeskommunen skal ivareta universell utforming i kommunens planlegging gjennom veiledning, uttalelser til kommunale planer og eventuell innsigelse.

Fylkesmannen har hovedansvaret for å bistå kommunen i arbeidet med universell utforming i planleggingen. Fylkesmannen har et selvstendig ansvar for å ivareta nasjonal politikk. Siden 2005 er det lagt inn føringer for fylkesmannens arbeid med universell utforming i tildelingsbrev og embedsoppdrag. Fylkesmannen skal sørge for et tverrfaglig samarbeid mellom egne underavdelinger for å bidra til et stadig mer universelt utformet samfunn.

Fylkeskommunen har godt innarbeidede rutiner for veiledning og medvirkning i planleggingen. Fylkeskommunen har selvstendig ansvar for universell utforming på sine saksområder, og har derfor gode forutsetninger for å bidra i den kommunale planprosessen. Flere fylkeskommuner har laget egne fylkesdelplaner for tilgjengelighet eller universell utforming.

Fylkeskommunen har i forbindelse med sin egen planlegging ansvaret for at Fylkets råd for funksjonshemmede involveres. Det er viktig at rådet får en god forankring i fylkeskommunen, og at samarbeidet med fylkeskommunens planmyndighet er organisert på en god måte.

c) Miljøverndepartementet skal samarbeide med andre departementer med ansvarsområder som berøres av den kommunale planleggingen.

I Regjeringens handlingsplan for økt tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne er det flere tiltak som styrker kommunenes, fylkesmennenes og fylkeskommunens kunnskap om universell utforming generelt og hvordan hensynet kan ivaretas i planleggingen. Flere departementer er involvert, og tiltakene berører kommunale planstrategier, planlegging og utforming av arealer og utbygging, folkehelseaspektet i planleggingen, kulturminnevern og friluftsliv m.m.

d) Forslagsstiller har et selvstendig ansvar for nødvendig medvirkning fra organisasjoner, brukergrupper og enkeltpersoner. Ansvaret er tilsvarende kommunens ansvar etter punkt 4c. I tillegg skal forslagsstiller sørge for at planforslaget tilfredsstiller kravene til fysisk utforming i punkt 5. På denne måten blir viktige hensyn knyttet til universell utforming avklart så tidlig som mulig i planprosessen.

4. Krav til den kommunale planprosessen

Hovedformålet med kravene i punkt 4 er å bidra til at kommunene får økt bevissthet og kunnskap om universell utforming.

a) Kommunen skal foreta en konkret vurdering av tilgjengelighetstilstanden i planområdet og/eller kommunen. Dette innebærer at kommunen skal skaffe seg kunnskap om på hvilke områder det er behov for innsats i arbeidet mot et stadig mer universelt utformet samfunn. Kommunen avgjør på hvilken måte kartleggingen skal skje. En slik tilstandsvurdering/kartlegging bidrar til at plansaken blir bedre opplyst, jf. forvaltningsloven § 17.

Det er utarbeidet, og under utarbeiding, flere systemer for kartlegging av tilgjengelighet i bygninger og uteområder (SSB, Statsbygg, Statens kartverk, Vegdirektoratet, Direktoratet for naturforvaltning, Husbanken, Norges Handikappforbund o.a.). Kommunen kan, i tillegg til å foreta egne undersøkelser, hente opplysninger herfra. Lokalt har ofte brukerorganisasjonene på egen hånd samlet kunnskap om tilgjengelighetstilstanden. Brukerorganisasjoner og skoler kan også engasjeres til kartlegging, for eksempel gjennom å ta i bruk opplegget som er utarbeidet for skolene på www.miljolare.no. Dette kan også skje i kombinasjon med andre kjente metoder, for eksempel barnetråkkregistreringer.

Ved innsendelse av et nytt planforslag for et allerede utbygget område, skal kommunen på bakgrunn av kartleggingen også vurdere forbedringer.

b) Kommunen skal vurdere behovet for å utarbeide egne retningslinjer eller bestemmelser om universell utforming til kommuneplan, kommunedelplan, reguleringsplan og/eller bebyggelsesplan. Ved vurderingen skal det legges vekt på kravene til fysisk utforming i punkt 5.

Bestemmelser må være rettslig forankret i plan- og bygningsloven. I henhold til plan- og bygningsloven § 20-4 andre ledd kan det gis utfyllende bestemmelser til kommuneplanens arealdel. Videre kan det i medhold av plan- og bygningsloven § 26 gis reguleringsbestemmelser for å binde opp forhold ved planen som ikke kommer klart nok frem av plankartet. Plan- og bygningsloven § 20-4 andre ledd og § 26 angir grensen for gyldigheten av planbestemmelser.

Retningslinjer og andre hjelpedokumenter til en plan kan ha som hensikt å vise hvordan en fremtidig utbygging vil kunne utformes innenfor rammen av planen. Slike opplysninger vil kunne ha stor betydning for vurderingen av planens innhold, men er ikke juridisk bindende.

I arbeidet med universell utforming i planleggingen skal kommunen også ta stilling til detaljeringsgraden i plankartet.

c) Kommunen skal være oppmerksom på at problemstillinger rundt universell utforming kan berøre noen interessegrupper sterkere enn andre, jf. punkt 2d. Kommunen skal sørge for at relevante organisasjoner, brukergrupper og enkeltpersoner gis anledning til å delta så tidlig som mulig i planprosessen, slik at synspunkter, kunnskap og erfaringer kommer frem. Bruk av IKT gir muligheter til å legge frem dokumenter i formater som er lesbare for alle.

I følge lov om kommunale råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne skal alle kommuner ha et slikt råd, enten som selvstendig organ, organisert på annen måte eller i samarbeid med andre kommuner. Det er viktig at rådene blir brukt, og at deres forankring i kommunen og samarbeid med planmyndighetene er organisert på en god måte. Aktiv samhandling med rådet erstatter ikke kommunens plikt til å informere og aktivt legge til rette for medvirkning etter plan- og bygningsloven.

d) Kommunen har ansvar for å dokumentere relevante vurderinger knyttet til kravene i punkt 4a-c.

For planer som omfattes av forskrift om konsekvensutredninger gjelder tilsvarende dokumentasjonskrav etter forskriftens § 8. Det fastslås her at det i saksfremlegget eller

innstillingen til vedtak skal fremgå hvordan virkningene av planforslaget med konsekvensutredning og innkomne uttalelser er vurdert, og hvilken betydning disse er tillagt. Hvorvidt universell utforming er et obligatorisk utredningstema, beror på utarbeidelsen, høringen og behandlingen av det enkelte planprogram.

5. Krav til fysisk utforming

I punkt 5 er det angitt konkrete krav til fysisk utforming som kan medtas i en plan. I all planlegging skal disse kravene etterstrebtes i størst mulig grad.

Kravene i punkt 5 kan danne grunnlag for utforming av bestemmelser og retningslinjer til en plan, jf. punkt 4b.

Universell utforming som strategi forutsetter at den enkelte samfunnssektor også stiller krav til fysisk utforming som ikke kan hjemles i en arealplan, for eksempel krav til fysisk utforming av bygninger, produkter og tjenester.

a) Avstand er en hindring for mange, og særlig for personer med nedsatt funksjonsevne. I byer og tettsteder planlegges ny utbygging lokalisert i tilknytning til eksisterende sentra og knutepunkter i kollektivsystemet. Dette vil bidra til at flere kan bruke tjenester, aktiviteter og sosialiseringstilbud, som ofte er konsentrert i slike områder. En slik lokalisering vil også bidra til sammenhengende tilgjengelighet i omgivelsene.

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming forsterker og understreker prinsippene i rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging, T-5/93, som også skal legges til grunn for planleggingen.

b) Byggeområder, herunder områder for boliger med tilhørende anlegg, forretninger, kontorer, industri, fritidsbebyggelse, samt områder for offentlige bygninger med angitt formål, andre bygninger med særskilte angitte allmennyttige formål, herberger og bevertningssteder, garasjeanlegg og bensinstasjoner planlegges utformet med tilfredsstillende atkomst til alle bygninger, og med veier og gangveier som gir god fremkommelighet for personer med nedsatt funksjonsevne.

Ved vurdering av behovet for ny utbygging, skal kommunen ta i betraktning utvikling og omforming av eksisterende byggeområder/anlegg, jf. punkt 2b.

c) Utforming av utearealer er av stor betydning for at alle skal kunne delta i samfunnslivet. Lekeplasser, skolegårder, barnehagers og boligers utearealer, fellesarealer, offentlige gater og plasser m.v. skal derfor planlegges utformet slik at de er attraktive, tilgjengelige og brukbare for alle, herunder personer med nedsatt funksjonsevne. Deler av områdene kan være mindre tilgjengelige/brukbare for noen deler av befolkningen, så lenge det er avsatt tilstrekkelige områder som er tilgjengelige/brukbare for alle.

Utearealene bør ha en utforming som gir mulighet for opphold og sosialt samkvem, rekreasjon, lek og spill. Arealene bør kunne brukes av ulike aldersgrupper og gi mulighet for samhandling mellom barn, unge, voksne og eldre, uavhengig av funksjonsevne.

Universell utforming er ett av flere kvalitetskrav til utearealene. Rikspolitiske retningslinjer for barn og unges rettigheter i planleggingen stiller ytterligere funksjonskrav til lekearealer og omfatter bl.a. solforhold, helning, støynivå og størrelse.

d) Ved planlegging av arbeids-, omsorgs- og boligløsninger for personer med særlige behov skal det legges særskilt vekt på lokalisering som ikke er til hinder for samfunnsdeltakelse for disse personene.

e) Planlegging av transportinfrastruktur omfatter hele reisekjeden, herunder tilførselsveier, holdeplasser, parkeringsplasser, gangarealer osv. Ved planlegging av nye områder og utvikling av eksisterende områder skal det legges særskilt vekt på tilgjengelighet til kollektive transportmidler.

Rikspolitiske retningslinjer for universell utforming understreker målsettingene i St.meld. nr. 24 (2003-2004) Nasjonal transportplan 2006-2015, der ett av fem hovedmål er "Eit transportsystem som er tilgjengeleg for alle og et transporttilbod som gjer det mogleg å leva eit aktivt liv." For å nå dette målet forutsettes det at samferdselssektoren følger opp med krav om kollektive transportmidler som er utformet slik at de kan brukes av flest mulige. Sektoransvaret innebærer videre at det må stilles krav om drift og vedlikehold av gater og fortau som gir tilfredsstillende fremkommelige for alle hele året.

f) Nye og eksisterende friområder og friluftsområder planlegges utformet slik at de er tilgjengelige og brukbare for alle. Deler av slike områder kan være mindre tilgjengelige/brukbare for noen deler av befolkningen, så lenge det er avsatt tilstrekkelige områder som er tilgjengelige/brukbare for alle.

Det bør i kommuneplanen avsettes slike områder i alle deler av kommunen. Ved planlegging av nye utbyggingsområder, skal kommunen vurdere behovet for å avsette ytterligere områder til friområder/friluftsområder i tilknytning til utbyggingsområdet.

Friområder dekker avgrensede områder med spesiell tilrettelegging og eventuell opparbeiding for allmennhetens uhindrede rekreasjon og opphold. Friområder kan være offentlig tilgjengelige parker, turveger, leirplasser, anlegg for lek, idrett og sport, samt områder i sjøen for slik virksomhet.

Friluftsområder dekker store sammenhengende områder utenfor tettsteder som er brukt eller skal brukes av allmennheten til friluftsliv, og hvor friluftinteressene er tungtveiende. Atkomst, parkering og avklaring av hovedtraseer i forhold til områdets spesielle attraksjoner/bruksverdier er viktige spørsmål å vurdere i denne sammenhengen.

6. Innsigelse og klage

Med bakgrunn i disse retningslinjene kan det fremmes innsigelse til kommuneplanens arealdel, jf. plan- og bygningsloven § 20-5 femte ledd, reguleringsplan, jf. § 27-2 nr. 2 og bebyggelsesplan, jf. § 28-2 fjerde ledd. For nærmere retningslinjer for bruk av innsigelse i plansaker etter plan- og bygningsloven vises det til Miljøverndepartementets rundskriv T-5/95.

Vedtak etter plan- og bygningsloven kan påklages til fylkesmannen, jf. plan- og bygningsloven § 15, jf. § 13 siste ledd. En klage basert på disse retningslinjene kan gjelde materielle forhold i en plan. Dersom klagen knytter seg til planprosessen, vil gyldigheten av planvedtaket bero på om vilkårene i forvaltningsloven § 41 er oppfylt.